

İQDIR'IN ARALIK İLÇESİ'NDE NEVRUZ KUTLAMALARIYLA İLGİLİ GELENEK VE İNANMALAR

Yrd. Doç. Dr. AH YAKICI

Kelime anlamı bakımından "yeni - gün" demek olan "Nevruz", günümüzde, güneşin "koç burcu"na girdiği gün olan miladî 22 Mart, rumî 9 Mart'a rastlamaktadır. (1) Nevruz, Türklerde çok eskiden beri bilinmekte ve bugün törenlerle kutlanmaktadır. (2)

Aralık ilçesi halkının söyleyişiyile Navruz (Nevruz), dört mevsimin birincisi olan "İlkbahar"ın başlangıcı, tabiatın yeniden dirildiği gündür. En güzel anların yaşandığı bir bayramdır. Bütün bayramların sultanı olarak kabul edilir. Çünkü bu bayramda Türk'ün diriliş hatıraları yaşamaktadır. Bütün Türklerde olduğu gibi bugün "ERGENEKON" günüdür. Aralıklılar bunu böyle bilir: Eski Türkler, komşuları Çinlilerle yapılan bütün savaşlarda üstün geldiler. Yüzyıllarca bu böyle devam etti: Savaşarak Türkleri mağlup edemeyeceklerini anlayan Çinliler, hileye baş vurarak Türklerle dostluk kurdular. Dostluklarına inanan Türklerin boş buldukları bir zamanda Çinliler, baskın yaparak bütün Türkleri kılıçtan geçirdiler. Yalnız bir delikanlı ile bir kız kurtuldu. Bu gençler kaçarak, etrafı aşılmaz dağlarla çevrili bir yaylaya sığındılar ve oraya "Ergenekon" dediler. Çocukları oldu, torunları oldu, soyları dört yüz yılda dört yüz bin buldu. Bir gün, dağın çatlaklarından yaylaya bir kurt girdi. Bu dağ demirdendi. Kurdu girdiği bu yere, Börteçi adlı bir demirci, odun ve kömür taşıtarak dağı eritti. İşte Türkler'in, çoğalarak sığımadıkları Ergenekon yaylasından dağı eriterek çıktıkları, gece ile gündüzün

eşit olduğu gün, ilkbaharın başlangıcı sayılan Nevruz'du.

Nevruz'la ilgili olarak İslâmî rivayetlerden; dünyarun Nevruz'da yaratılması, insanın Nevruz'da var edilmesi, Hz. Adem ile Havva'nın aynı gün Arafat'ta buluşması, Hz. Nuh'un yere ayak bastığı günün Nevruz olması, Hz. Yusuf'un Nevruz'da kuyudan kurtarılması, Musa Peygamber'in Nevruz'da Kızıldeniz'i yarması, Yunus Peygamber'in Nevruz'da karaya bırakılmasının yanı sıra, Bêktaş ve Şîâ inançlarından Hz. Ali'nin doğum günü, Fatma ile evlendiği ve halife olarak ilan edildiği günün Nevruz olduğu da Aralık halkının inanışları arasında kabul görmüş bulunmaktadır.

Nevruz kutlamaları Aralık'da bir hafta sürer. Haftanın ilk günü sayılan salı sabahı, ilçe halkı, yanlarına para ve çeşitli yiyecekler alarak ilçe mezarlığına gider. Yiyecekler içinde tatlılar ağırlıktadır. Özellikle irmik helvası, hurma, "erdek" adı verilen "kalburbastı" tatlısının kuruşu dikkat çeker. Mezarlığa götürülen yiyecekler "geçmişlerin hayrı" için dağıtılır. Aynı yıl içinde ölenlerin mezar taşları, mezarları başına bu gün dikilir. Daha önceki yıllarda ölenler içinse Kur'an okunur. Bu güne "KALBURÜSTÜ" denir.

Bu günün akşamı, genç kızlar, evlerinde bulunan kullanılmamış kumaş parçalarından ve makas alarak dereye (Karasu çayına) giderler. Burada, Nevruzla ilgili mâniler söyler, atışmalar yaparlar. Ayrıca, yanlarına aldıkları kumaş parçalarının üzerine kırkar delik

açarlar. Buna "KIRKGÖZ" denir. Daha sonra, suyun başındaki ağaçlara kumaş parçalarını çengelli iğneye takarak gelinler çocuklarının, kızlar ise çeyiz sandıklarının üzerine, "nazar değmesin" diye takarlar.

Bu gece, hiç konuşulmadan dersden su getirilir, hiç kullanılmamış temiz bir leğene konur. İki tane kullanılmamış dikiz iğnesi alınır. Bunların başına temiz pamuk sarılarak pamuğun üzerine kalemle bir işaret konur. Bunlar suyun içerisinde bırakılır. Bunu, genç kız ve erkekler kiminle evleneceklerini bilmek için yaparlar. Eğer, işaretlenen iğneler bir birine yaklaşır ve baş başa verirlerse orada işaretli olan iki gencin evleneceğine inanılır.

Çarşamba sabahı, evlerde, yumurtalar soğan kabuğu ve samanla kaynatılarak kırmızıya boyanır. Kırmızıya boyanmasının sebebi; Hz. Ali'nin halife olduğu gün yanına gelen çocuklara kırmızı renkli yumurtalar vermesidir. Şiirlerde bu gelenek o günden bu yana devam edegelmiştir. Çocuklar, kapı kapı dolaşarak "BAYRAMÇALIK" denen yumurtalarını isterler. Buna "KAPI KAPI GÜNÜ" adı verilir. Ayrıca, Nevruz haftası boyunca "YUMURTA TOKUŞTURMASI" yapılır.

Gün bitiminden hemen sonra büyük bir ateş yakılır. Büyük küçük herkes bu ateşin üzerinden atlar. Bu arada, "atıl batıl Çarşamba/ derdim batır Çarşamba" tekerlemesi söylenir. Bu sözün anlatmak istediği; "yeniden doğuş ve kışın ağırlığını, yorgunluğunu atmaktır. "Ayrıca, ateşe çemrenin düşüşü gözlenir. Bu gece, parça kumaş ve bez artıkları top haline getirilerek telle sarılır. Gaza batırıp yakılır ve havaya fırlatılır.

Çarşamba gecesi hiç kimse kapısını kilitlemez. Gençler ellerine birer eşarp alarak sessizce arkadaşlarının veya yakınlarının evlerine giderler. Kendileri görünmeden kapıyı yavaşça açarak ellerindeki eşarbi uzatırlar. Daha önceleri eşarplar bacadan şarkıtılırmış. Günü-

müzde evlerin yüksek oluşu, bacaların kullanılmaz küçüklükte olması "BACA BACA" geleneğinde bugün kapının kullanılmamasına yol açmıştır. Kapıdan eşarp uzatıldığını gören ev sahibi eşarba çeşitli hediyeler bağlar. Özellikle nişanlı olan gençler, şalın ucuna hediyeler bağlayarak nişanlısının evine bırakır, karşılığı da kız tarafından iade edilir.

Perşembe günü bayramlaşmalar başlar. Küçükler büyüklerin ellerini öpmeye giderler. Yeni başlayan yıl için "hayır dua" etmelerini dilerler. Bu ziyaretlere tatlı götürülür. Ayrıca, Perşembe akşamı herkes evinde "YEDİLEVIN" denilen en az yedi çeşit meyve ve şeker karışımından meydana getirilen yiyecekleri ev halkına eşit olarak paylaşırlar. El öpülür, eğlenceler yapılır.

Cuma ve cumartesi günleri de bayramlaşmalar devam eder. Bu iki günde daha çok uzakta olan akrabalara gidilir.

Nevruz süresince özellikle Heyder Baba'nın şiirleri söylenir:

*"Bayramdı, gece guşu ohurdu,
Adahlı gız bey çorabın tohurdu,
Herkes şalın bir bacadan şohurdu,*

*Ay ne güzel gaydadı şal sallamah.
Bey şalina bayramlığın bağlamah."*

*"Şal istedim men de övde ağladım,
Bir şal alıp tez belime bağladım,
Gulam gile gadım, şalı salladım,*

*Fatma hala mene çorap bağladı.
Han nenemi yâda salıp ağladı."*

(Bu araştırmamız sırasında yardımlarını gördüğüm Ferda Niyet'e, Edebiyat Öğretmeni Filiz ÇEVGEL'e Aralık Halk Eğitim Merkezi Müdürü Fahrettin ALAY'a teşekkür ederiz.)

NOTLAR

1. Şemseddin Sami, Kamus-i Türki, İstanbul 1917, s.1474.
2. Bkz. Abdullhslök Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, Ankara 1985, 250 s.